

УДК 373.3/5.014.3(477):172-047.22

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5\(47\)-3248-3260](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5(47)-3248-3260)

Паска Богдан Валерійович кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0002-5452-5254>

Яворська Роксолана-Валентина Петрівна студентка IV курсу спеціальності «Середня освіта (історія)» факультету історії, політології і міжнародних відносин, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0009-0002-5563-5858>

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз місця та ролі громадянської компетентності в сучасній системі освіти України в умовах суспільно-політичних трансформацій, збройної агресії та реалізації освітніх реформ. Актуальність дослідження зумовлена зростанням суспільного запиту на формування активного, відповідального громадянина, здатного до свідомої участі в демократичних процесах, захисту прав і свобод та утвердження національної ідентичності. Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності громадянської компетентності, визначення її місця в системі ключових компетентностей та окреслення особливостей формування в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Методологічною основою дослідження є компетентнісний, системний та особистісно орієнтований підходи, що дозволяють розглядати громадянську компетентність як інтегроване утворення, спрямоване на поєднання знань, цінностей і практичної діяльності.

У роботі проаналізовано нормативно-правову базу формування громадянської компетентності, зокрема положення українського законодавства, Державного стандарту базової середньої освіти, а також концептуальні засади реформи «Нова українська школа» і міжнародні документи у сфері громадянської освіти. Особливу увагу приділено структурним компонентам громадянської компетентності, зокрема знанням про демократичні інститути, ціннісним орієнтаціям (права людини, верховенство права, патріотизм) та здатності до практичної громадянської участі. Узагальнено, що формування громадянської компетентності відбувається як у межах навчальної діяльності (через предмети громадянської та історичної освітньої галузі), так і в позакласній

роботі та міжпредметній інтеграції. Доведено, що ефективність цього процесу забезпечується за умов дотримання принципів демократизму, дитиноцентризму, практичної спрямованості навчання, розвитку ціннісної сфери особистості та залучення учнів до реальних соціальних практик.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні сучасних підходів до розуміння громадянської компетентності та обґрунтуванні її значення як стратегічного ресурсу зміцнення демократичної держави. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти з метою підвищення ефективності громадянського виховання учнів.

Ключові слова: громадянська компетентність, компетентнісний підхід, громадянська освіта, Нова українська школа, освітній процес, демократичні цінності, громадянська та історична освітня галузь.

Paska Bohdan Valeriyovych Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0002-5452-5254>

Yavorska Roksolana-Valentyna Petrivna 4th year student of the specialty "Secondary Education (History)" of the Faculty of History, Political Science and International Relations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0009-0002-5563-5858>

THE PLACE AND ROLE OF CIVIC COMPETENCE IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the place and role of civic competence in the modern education system of Ukraine in the context of socio-political transformations, armed aggression and the implementation of educational reforms. The relevance of the study is due to the growing public demand for the formation of an active, responsible citizen capable of conscious participation in democratic processes, protection of rights and freedoms and affirmation of national identity.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the essence of civic competence, determine its place in the system of key competencies and outline the features of its formation in the educational process of secondary education institutions. The methodological basis of the study is competency-based, systemic and personality-oriented approaches, which allow considering civic competence as an integrated formation aimed at combining knowledge, values and practical activities.

The paper analyzes the regulatory and legal framework for the formation of civic competence, in particular the provisions of Ukrainian legislation, the State Standard of Basic Secondary Education, as well as the conceptual principles of the “New Ukrainian School” reform and international documents in the field of civic education. Particular attention is paid to the structural components of civic competence, in particular knowledge of democratic institutions, value orientations (human rights, rule of law, patriotism) and the ability to practical civic participation. It is generalized that the formation of civic competence occurs both within the framework of educational activities (through subjects of the civic and historical educational field), and in extracurricular work and interdisciplinary integration. It is proven that the effectiveness of this process is ensured under the conditions of adherence to the principles of democracy, child-centeredness, practical orientation of learning, development of the value sphere of the individual and involvement of students in real social practices.

The scientific novelty of the study lies in the generalization of modern approaches to understanding civic competence and substantiation of its importance as a strategic resource for strengthening a democratic state. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of their use in the educational process of secondary education institutions in order to increase the effectiveness of civic education of students.

Keywords: civic competence, competency-based approach, civic education, New Ukrainian School, educational process, democratic values, civic and historical educational field.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, зумовлені як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами, актуалізують проблему формування громадянської компетентності як ключової передумови сталого розвитку держави. В умовах збройної агресії, інформаційних загроз та необхідності консолідації суспільства особливої ваги набуває підготовка особистості, здатної до відповідальної громадянської участі та захисту демократичних цінностей. Водночас освітня система України перебуває у стані реформування, орієнтуючись на компетентнісний підхід, що передбачає переосмислення традиційних цілей і результатів навчання. Попри нормативне закріплення громадянської компетентності як однієї з ключових, у науковому та педагогічному дискурсі відсутня єдність щодо її змісту, структури та механізмів формування. Це зумовлює суперечність між суспільним запитом на активного, відповідального громадянина і недостатньою розробленістю ефективних методик формування відповідних якостей у здобувачів освіти. Окрім того, практична реалізація завдань громадянської освіти часто обмежується декларативним рівнем і не завжди забезпечує сформованість умінь діяти в реальних життєвих ситуаціях. Особливої уваги потребує питання інтеграції

громадянської компетентності у зміст різних освітніх галузей та забезпечення її міжпредметного характеру. Таким чином, постає необхідність комплексного осмислення місця і ролі громадянської компетентності в сучасній системі освіти України та визначення ефективних підходів до її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень засвідчує зростання інтересу до проблеми формування громадянської компетентності в умовах трансформації освітньої системи України. Значний внесок у розроблення теоретичних засад цього поняття здійснила Олена Пометун, яка розглядає громадянську компетентність як здатність особистості реалізовувати свої права і свободи з урахуванням відповідальності перед суспільством і державою. Подібний підхід простежується у працях Тетяни Мацейків, яка акцентує увагу на поєднанні когнітивного, ціннісного та діяльнісного компонентів як основи успішної самореалізації громадянина. Тетяна Магдич, у свою чергу, підкреслює суспільно орієнтований характер громадянської компетентності, трактуючи її як інструмент розвитку демократичної держави. Важливими є також напрацювання Світлани Паламар, яка досліджує структуру компетентності як інтегрованого утворення, що включає знання, уміння, досвід та особистісні якості.

Метою статті є визначення місця та ролі громадянської компетентності в сучасній системі освіти України, а також обґрунтування теоретичних засад і практичних підходів до її формування в умовах компетентнісного навчання.

Виклад основного матеріалу. Українське державотворення на сучасному етапі постало перед багатьма викликами, що загрожують існуванню самої української нації. У цих умовах важливу роль відіграє готовність громадян стати на її захист і взяти відповідальність за майбутнє України. Вибір кожного у зазначеному контексті багато в чому залежить від рівня сформованості у нього громадянської компетентності. Процес становлення свідомого громадянина є тривалим і розпочинається ще в ранньому дитинстві. Тому ключовим інститутом тут стає заклад освіти. У цьому контексті школа виступає в першу чергу простором первинного становлення громадянської ідентичності. Цій меті слугує інтеграція в освітній процес компетентнісного підходу, спрямованого на формування та застосування компетентностей у здобувачів освіти.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на здатності використовувати набуті учнями знання на практиці. Тобто ключовим для нього є не лише поінформованість здобувачів освіти, а й вміння школяра ефективно розв'язувати прикладні завдання у різних сферах: від пізнання дійсності та опанування технологій до етичної взаємодії та життєвого самовизначення. Методологічна особливість підходу полягає в першочерговому визначенні цільових компетентностей, що стають основою для подальшого добору змісту навчання. Пріоритетним результатом освітнього процесу при компетентнісному навчанні є

не сукупність знань, умінь і навичок, а комплекс ключових компетентностей у когнітивній, комунікативній, інформаційній та соціальній сферах [1, с. 270–271].

Згідно із Законом України «Про освіту» компетентність – це «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2]. Згідно з дослідженнями Світлани Паламар, будь-яка компетентність складається із наступних компонентів: «знання про предмет діяльності; вміння орієнтуватись у ситуаціях, які пов'язані з цим предметом; вміння правильно визначати свої можливості, можливості інших; ставити завдання і знаходити адекватні їм рішення; досвід поводження з предметами; розвинуті інтуїція, рефлексія, емпатія» [1, с. 271].

Загалом у статті 12 Закону України «Про освіту» законодавці виділяють 11 ключових компетентностей. Серед них – «громадянські та соціальні компетентності», які готують школярів до життя в демократичному середовищі з верховенством права і рівними можливостями. Це, зокрема, відображено у статті 5 ЗУ «Про освіту», де пріоритетом держави визначено виховання громадянина, здатного ефективно діяти в правовому полі, захищати власні права та дотримувати суспільних обов'язків. На формування свідомого патріота спрямована і реформа загальної середньої освіти «Нова Українська Школа». Згідно з «Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року» (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988) випускник школи повинен дотримуватись морально-етичних принципів, приймати відповідальні рішення та поважати гідність і права людини [3].

На важливу роль громадянської компетентності для розвитку громадянського суспільства вказують Анастасія-Марія Чубинська та Тарас Петришин. На думку дослідників, вона: 1) виступає фундаментом для свідомої політичної участі (через реалізацію виборчого права); 2) формує етику відповідальності (свідоме дотримання законів та виконання обов'язків); 3) розвиває критичне мислення та медіаграмотність тощо [4, с. 2]. Тобто громадянська компетентність виступає стратегічним ресурсом для розбудови правової держави.

Її фундаментом постає громадянськість як «усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків, стосовно держави, суспільства, почуття відповідальності за їхнє становище» [5, с. 75]. Вона виконує роль моральної основи особистості, що проявляється через усвідомлений обов'язок бути активним і корисним членом суспільства. За словами М. Серіка, результатом процесу формування громадянськості є «набуття особистістю громадянської позиції, заснованої на високих ідеях і почуттях соціальної відповідальності, економічної, правової, моральної, національної гідності, готовності особистості

до діяльності, яка відповідає вимогам суспільства» [6]. При цьому громадянськість відповідає на питання «Ким я себе відчуваю?» і виступає базисом, а громадянська компетентність, що дає відповідь на питання «Що я вмю робити як громадянин?» – її інструментом. Без внутрішнього почуття громадянськості компетентність залишається лише набором знань без будь-якої мотивації діяти.

Розвиток громадянської компетентності в сучасній українській освіті не є ізольованим процесом, а виступає адаптацією глобальних демократичних стандартів до національних особливостей. Зокрема, при реформуванні враховували «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (від 18 грудня 2006 р.) [7]. Серед восьми основних «компетенцій» там згадують «громадянські навички», спрямовані на повноцінну інтеграцію особистості в суспільне життя. Вони передбачають вміння «взаємодіяти з іншими у державній сфері та демонструвати солідарність та зацікавленість у вирішенні проблем місцевого та ширшого значення» [7]. В оновлених Рекомендаціях Європейського Союзу 2018 р., акцент змістили на активну громадянську позицію, що включає здатність до сталого розвитку та підтримку соціальної справедливості.

Наступним основоположним документом є «Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини», прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 11 травня 2010 р. Відповідно до неї ключовою освітньою ціллю визначено формування громадянської готовності учнів до практичної діяльності, спрямованої на утвердження демократичних інституцій та правозахисних механізмів як фундаментальних засад функціонування правової держави [8].

Щодо розуміння поняття «громадянська компетентність», то в науковій літературі зустрічаємо різні підходи. Так, на думку дослідниці Олени Пометун, воно окреслює «здатність людини реалізовувати свої права і свободи, поважати права і свободи інших громадян, розуміти власну відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки і вибір» [9, с. 40]. Згідно з науковицею Тетяною Мацейків громадянська компетентність є сукупністю «знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, успішно реалізуватися як громадянину української держави» [10, с. 230]. За визначенням Тетяни Магдич, вона є комплексною здатністю особистості до свідомого виконання своїх громадянських обов'язків та захисту прав з метою «розвитку демократичного суспільства та держави в ім'я свободи і справедливості, що формується на основі загальноприйнятих у суспільстві цінностей...» [11, с. 92–93].

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (редакція

від 01.01.2025 р. № 2834-IX) громадянську компетентність розглядають як комплекс здатностей людини: «реалізувати і захищати права та свободи людини і громадянина, відповідально ставитися до обов'язків громадянина, брати активну участь у суспільному житті, підтримувати розвиток демократичного суспільства та утверджувати верховенство права» [12]. Цей закон фактично зафіксував перехід від моделі відносин «держава – громадянин» до суб'єктно-партнерської, де активність громадянина є ключовою для національної безпеки.

В основі зазначених підходів лежить повага до прав людини, усвідомлення індивідумом відповідальності за наслідки своїх вчинків у соціумі та його готовність до практичної дії, а не лише пасивне володіння інформацією. Водночас Олена Пометун вказує на етико-раціональний характер громадянської компетентності, коли людина діє в межах своїх прав і ця діяльність корелюється із правами інших. «Особистісно-орієнтований» підхід Тетяни Мацейків розширює її структуру, додаючи емоційну складову («переживання») для підкреслення важливості внутрішнього ставлення до статусу громадянина. Натомість Тетяни Магдич розглядає громадянську компетентність як інструмент суспільного прогресу, а не лише спосіб особистої адаптації. Подібні формулювання дають можливість розглядати її як складне утворення, що поєднує в собі правовий, психологічний та соціально-політичний аспекти.

Відповідно до «Державного стандарту базової середньої освіти» Нової Української Школи (2020 р.) опанування громадянських компетентностей націлене на забезпечення учням здатності «діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті (...) спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів (...) критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію» [13]. Як і в розумінні дослідників проблематики, на думку ідеологів розвитку освіти в Україні основним орієнтиром виступає не так накопичення знань про право чи державу, як конкретна здатність учня діяти. При цьому поведінка «відповідального громадянина» повинна не бути хаотичною, а спиратися на загальнолюдські та суспільні цінності. У зазначеному контексті Нова Українська Школа ставить за мету виховання не просто активної людини, а особистості з чітким етичним стрижнем.

Найбільш цілісно змістове наповнення громадянської компетентності у «Державному стандарті базової середньої освіти» розкривається у межах таких освітніх галузей, як мовно-літературна й громадянська та історична. У мовно-літературній галузі акцент робиться на формуванні культури дискусії, здатності до критичного аналізу текстів та усвідомленні ролі мови як маркера національної ідентичності. Натомість у рамках громадянської та історичної освітньої галузі

пріоритетом є розуміння механізмів функціонування демократичних інститутів, розвиток історичної пам'яті та навичок системного аналізу суспільних процесів.

У «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» (схвалена Кабінетом Міністрів України 3 жовтня 2018 р.) наведено цілий перелік основних громадянських компетентностей [14]. В умовах практичної реалізації російським агресором геноцидної політики проти української нації найакутальнішими, на нашу думку, є розуміння «власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності (...); значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси» [14].

Важливе значення для підтримки обороноздатності української держави має формування здатності до соціальної комунікації та об'єднання для подолання локальних та загальнодержавних викликів, зокрема шляхом волонтерської діяльності. А здатність до критичного аналізу інформації в умовах агресивної пропаганди Росії та засилля дезінформації виступає одним з ключових чинників інформаційної безпеки держави.

Станом на сьогодні відсутній уніфікований погляд не лише на саме поняття «громадянської компетентності», але і на її структуру. Зокрема, Олена Пометун пропонує трикомпонентну модель, яка містить ціннісний, діяльнісний (технологічний) та процесуальний (особистісно-творчий) елементи [9, с. 42]. Схожу позицію займає Тетяна Мацейків, яка виокремлює когнітивну (теоретичні знання), ціннісну (світоглядні установки) та діялісно-процесуальну (навички самореалізації в демократичному соціумі) складові [10, с. 230]. Експерти програми «Демократична школа» у посібнику «Громадянська відповідальність» класифікують компоненти як «знання», «навички» та «цінності і ставлення» [15, с. 8]. Найдетальнішу структуру запропонувала І. Жадан, яка поряд з когнітивним та ціннісним аспектами виділяє мотиваційну, ставленнєву та ідентифікаційну складові [16, с. 45–46]. Спільним для усіх підходів є розуміння громадянської компетентності як інтегрованої єдності «знаю – ціную – дію».

Когнітивний складник є інтелектуальним фундаментом громадянської компетентності і передбачає: розуміння принципів демократії, верховенства права та прав людини; знання про державу, її інституції, політичні процеси та роль громадянського суспільства; орієнтування в соціально-історичному контексті тощо. Смісловим ядром громадянської компетентності виступає аксіологічний (ціннісно-орієнтаційний) компонент. Його структура представлена комплексом психоемоційних станів, мотиваційних чинників та ціннісних орієнтирів. При цьому цінності поділяють на загальнолюдські, національні та європейські.

Згідно з В. Піддячим основні загальнолюдські цінності включають добро, красу, істину, справедливість, сім'ю. Серед національних він виділяє: патріотизм, державний суверенітет, національну безпеку та національну культуру.

Ключові європейські цінності, на його думку, є ліберально-демократичними, до яких належать природні права людини, демократія та верховенство права [17, с. 18]. Важливою ознакою на сучасному етапі є розвиток ціннісної ієрархії сучасного українця, за якою національний патріотизм органічно поєднується з європейськими цінностями верховенства права, формуючи унікальний тип «українського європейця». Діяльнісний складник виконує функцію практичного застосування набутих знань та сформованих переконань, перетворюючи інтелектуальні здобутки та моральні орієнтири на конкретні результати суспільно значущої діяльності.

Пріоритетними орієнтирами освітнього процесу, орієнтованого на формування та розвиток громадянської компетентності, виступають: гуманізм (повага і доброзичливість стосовно іншої людини), відповідальність (глибоке розуміння та добровільне прийняття обов'язків перед державою, громадою та власною совістю), совісність, особистісний досвід учня, почуття власної гідності та громадянськість [10, с. 233]. Остання, згідно з Максимом Серіком, є духовно-моральною якістю, що проявляється в «обов'язку служити суспільству, Батьківщині, відроджувати та примножувати здобутки своєї держави» [6].

Рівень розвитку громадянської компетентності, на думку Тетяни Ремех, визначають набуті компетенції, здобуті у процесі навчання. До таких вона відносить соціально-комунікативну; інформаційно-медійну; солідарність, розв'язання соціальних проблем; відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішення; громадянську участь [18, с. 39].

Погоджуємось із дослідницею Тетяною Мацейків, що найсприятливішим періодом для формування громадянської компетентності є старша школа. Науковиця зазначає, що саме старшокласники спроможні «самостійно моделювати свої потреби та засоби їх задоволення, адекватно оцінювати результати діяльності, свідомо прагнути до самовиховання, підвищувати вимоги до проявів соціальних цінностей та якостей оточуючих людей тощо» [19, с. 132–136]. Це пояснюється завершенням формування ціннісно-сислової сфери особистості в юнацькому віці та розвитком здатності до абстрактного теоретичного мислення, що критично важливо для розуміння політичних концепцій.

Процес становлення громадянської компетентності у старшокласників відбувається поетапно. На когнітивно-сисловому етапі учнів ознайомлюють із системою суспільних ідеалів, світоглядних концептів та ціннісних еталонів як фундаментальних соціокультурних зразків, що підлягають подальшому критичному осмисленню та рефлексії. Для формування та розвитку громадянської компетентності освітній процес необхідно будувати на принципах: суб'єктності (дитиноцентризму), партнерства та демократизму, критичного сприйняття інформації, інклюзивності та поваги до різноманіття, зв'язку з життям та практичної спрямованості. Як слушно зауважує Тетяна Ремех, зазначена

компетентність здатна найбільше проявитися лише в реальній життєвій ситуації, що передбачає мобілізацію наявних «знань, умінь і способів поведінки» [14, с. 37].

Висновки. Отже, формування та розвиток громадянської компетентності в освітньому процесі відбувається як безпосередньо під час навчальної діяльності на уроках (класна робота), так і поза розкладом занять (позакласна робота). Під час класної роботи формують її змістовий рівень (фундамент), що закладається через навчальні програми. Найбільший вплив тут мають дисципліни громадянської та історичної освітньої галузі, зокрема історія, громадянська освіта, правознавство тощо. Історія як навчальний предмет надає школярам розуміння ідентичності, причинно-наслідкових зв'язків, можливість критичного аналізу джерел та ін. Під час вивчення громадянської освіти учні здобувають практичні навички демократичної участі, медіаграмотності, фінансової грамотності тощо. У свою чергу правознавство сприяє отриманню знання про права та обов'язки людини і громадянина, механізми захисту цих прав. Важливу роль тут відіграє також міжпредметна інтеграція, коли громадянська компетентність формується через «наскрізні лінії» під час вивчення різних навчальних предметів, що дозволяє учням осягнути цілісну картину світу. Наприклад, на уроках літератури громадянська компетентність формується через аналіз морального вибору героїв, а на уроках географії – через усвідомлення ролі України в глобальних екологічних та економічних процесах.

Література:

1. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1–2. С. 267–278.
2. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8>
4. Чубінська А.-М., Петришин Т. Формування громадянської компетентності сучасного фахівця: аналіз термінів та основних понять. *Академічні візії*. 2024. № 27. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/735>
5. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 370 с.
6. Серік М. Теоретичний аналіз сутності поняття „громадянськість”. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13smvspg.pdf>
7. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року. 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text
8. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини. 2010. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>

9. Пометун О., Гупан Н., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2018. 208 с.
10. Кришмарел В., Малієнко Ю., Мацейків Т., Ремех Т. Актуальні питання компетентнісно орієнтованої методики навчання історії та громадянської освіти в ліцеї: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 334 с.
11. Магдич Т. Формування громадянської компетентності учнів ліцею у процесі навчання української мови : дис. ... докт. філософії : 014. Житомир, 2021. 300 с.
12. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти». 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
14. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні». 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n299>.
15. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5–9 клас. Посібник для вчителя. Київ, 2017. 136 с.
16. Жадан І. Громадянська компетентність: соціальні очікування і реалії. Кропивницький, 2022. 110 с.
17. Піддячий В. Аксіологічні основи розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. № 1–2 (54–55). С. 15–21.
18. Ремех *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41.
19. Мацейків Т. Шляхи, форми та методи формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках історії України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 75 (5). С. 132–136.

References:

1. Palamar S. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichniy oriientyr modernizatsii suchasnoi osvity [Competency-based approach as a methodological guideline for the modernization of modern education]. *Osvitolohichniy dyskurs – Educational discourse*, 1–2, 267–278 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]. (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
3. Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku. [Concept for the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education "New Ukrainian School" for the period until 2029]. (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8> [in Ukrainian].
4. Chubinska A.-M., Petryshyn T. (2024). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsia: analiz terminiv ta osnovnykh poniat [Formation of civic competence of a modern specialist: analysis of terms and basic concepts]. *Akademichni vizii – Academic visions*, 27. Retrieved from <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/735> [in Ukrainian].

5. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. (1997). Kyiv: Lybid, 370 [in Ukrainian].
6. Sierik M. (2013). Teoretychnyi analiz sutnosti poniattia „hromadianskist” [Theoretical analysis of the essence of the concept of “citizenship”]. *Naukovyi visnyk Donbasu – Scientific Bulletin of Donbass*, 1. Retrieved from <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13smvspg.pdf> [in Ukrainian].
7. Rekomendatsiia 2006/962/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (IeS) "Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia" vid 18 hrudnia 2006 roku [Recommendation 2006/962/EU of the European Parliament and of the Council (EU) of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning]. (2006). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text [in Ukrainian].
8. Khartiia Rady Yevropy z osvity dlia demokratychnoho hromadianstva i osvity z prav liudyny [Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education]. (2010). Retrieved from <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> [in Ukrainian].
9. Pometun O., Hupan N., Vlasov V. (2018). Kompetentnisno oriientovana metodyka navchannia istorii v osnovnii shkoli: metodychnyi posibnyk [Competency-oriented methodology for teaching history in primary school: a methodological manual]. Kyiv: KONVI PRINT, 208 [in Ukrainian].
10. Kryshmarel V., Maliienko Yu., Matseikiv T., Remekh T. (2021). Aktualni pytannia kompetentnisno oriientovanoi metodyky navchannia istorii ta hromadianskoi osvity v litsei: metodychnyi posibnyk [Current issues of competency-based teaching methods of history and civic education in high school: a methodological manual]. Kyiv: KONVI PRINT, 334 [in Ukrainian].
11. Mahdych T. (2021). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv litseiu u protsesi navchannia ukraïnskoi movy [Formation of civic competence of lyceum students in the process of learning the Ukrainian language] : dissertation ... doctor of philosophy : 014. Zhytomyr, 300 [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukraïnskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti» [Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Strengthening Ukrainian National and Civic Identity"]. (2025). URL: Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian].
13. Postanova Kabinetu Ministiv Ukrainy «Pro deiaki pytannia derzhavnykh standartiv povnoi zahalnoi serednoi osvity» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On some issues of state standards of complete general secondary education"]. (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
14. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Concept for the Development of Civic Education in Ukraine"]. (2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n299> [in Ukrainian].
15. Hromadianska vidpovidalnist: 80 vprav dlia formuvannia hromadianskoi ta sotsialnoi kompetentnosti pid chas vyvchennia riznykh shkilnykh predmetiv. 5–9 klas. Posibnyk dlia vchytelia [Civic Responsibility: 80 Exercises for Developing Civic and Social Competencies in Various School Subjects. Grades 5–9. Teacher's Guide]. (2017). Kyiv, 136 [in Ukrainian].
16. Zhadan I. (2022). Hromadianska kompetentnist: sotsialni ochikuvannia i realii [Civic competence: social expectations and realities]. *Kropyvnytskyi*, 110 [in Ukrainian].
17. Piddiachyi V. (2018). Aksiolohichni osnovy rozvytku hromadianskoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha [Axiological foundations of the development of civic competence of a future

teacher]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka – Continuing professional education: theory and practice*, 1–2 (54–55), 15–21 [in Ukrainian].

18. Remekh T. (2018). Sutnist i struktura hromadianskoi kompetentnosti uchnia Novoi Ukrainskoi Shkoly [The essence and structure of civic competence of a student of the New Ukrainian School]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 34–41 [in Ukrainian].

19. Matseikiv T. (2020). Shliakhy, formy ta metody formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv litseiu na urokakh istorii Ukrainy [Ways, forms and methods of forming civic competence of lyceum students in history lessons of Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*, 75 (5), 132–136 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 22.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.05.2026